

Валерій Скотний, доктор філософських наук, професор, академік, ректор
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ПЕРСПЕКТИВИ ФІЛОСОФІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

“Ми випереджаємо майбутнє, знаходячи його занадто повільним або згадуємо минуле для того, щоб затримати майбутнє, знаходячи його занадто швидким”.

Б. Паскаль

Постановка проблеми. У сучасну епоху в зв'язку зі становленням нового у всіх відношеннях суспільства з тими глобальними проблемами, які ставлять під сумнів саме існування людства, особливо загострився інтерес до майбутнього. Філософи, соціологи, економісти, історики намагаються охопити майбутнє в усьому його широкому діапазоні – від проблеми “виклику ХІХ ст.” до проблеми існування людства впродовж “наступних мільйонів років”. Важливе значення в переосмисленні цього процесу належить філософії.

Якщо правильним є те, що філософія не може закінчитися, доки продовжуються соціальні зміни, то не менш правильне й інше: самі ці соціальні зміни потребують глибокого філософського обґрунтування. Підкреслимо – обґрунтування специфічно філософського, яке не прагне перетворитися на політичні рішення та технологічні рецепти.

Філософія покликана здійснити світоглядний і методологічний синтез сучасного наукового знання і дати філософське обґрунтування його включення у культуру, забезпечити науку ХХІ ст. новим категоріальним апаратом.

Від соціальної філософії суспільна практика очікує всебічних досліджень сучасного науково-технічного прогресу та його наслідків, глибокого осмислення суперечностей між ним і соціальним прогресом, критичного аналізу традиційних для цивілізації та багато уже в чому застарілих цінностей. Потрійне філософське обґрунтування як самої необхідності планетарної свідомості, так і її найважливіших характеристик, властивих їй загальнолюдських цінностей. Виконання цього “соціального замовлення” відповідає дійсному змісту самої філософа. Перед реальністю гострих глобальних проблем людство чекає від філософії насамперед *духовної підтримки*. Адже з майбутнім пов'язані всі бажання та надії з духовним відродженням і культурними переорієнтаціями.

Актуальною проблемою є визначення основних філософських параметрів суспільства майбутнього. Майбутнє людства завжди було значною світоглядною та методологічною проблемою, а *соціальний прогноз* виступав як ідеальна модель цього розвитку, тобто філософське осмислення майбутнього.

Передбачення (а тим більше наукове) є функція не індивідуальної, а суспільної свідомості. Навіть в індивідуальному передбаченні, заснованому здавалось би на суто особистому досвіді, людина не може бути вільною від фактологічної та масової інформації, що міститься у свідомості суспільній. *Суспільна природа передбачення особливо рельєфно постає перед нами в науковому передбаченні, передумовами якого є також продукти суспільного духовного виробництва, такі, як гіпотези, закони, теорії.* У науковому передбаченні немає нічого містичного. Воно є таким знанням про невідоме, яке засновується на вже відомому знанні про сутність явищ, процесів і про тенденції їхнього подальшого розвитку.

Водночас наукове передбачення аж ніяк не претендує на абсолютно точне і повне знання майбутнього, на обов'язкову достовірність: навіть ретельно виважені прогнози впроваджуються лише з певною мірою достовірності. І якщо пророцтва, як і устої, намагаються, як правило, дати готову, статичну, застиглу, ізольовану картину передбачуваних обставин, *то для прогнозу характерна картина динамічна, яка розвивається, не претендує на завершеність.*

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Найвідоміші теорії майбутнього розвитку суспільства.

“Демократичного елітизму” – **У. Ростоу** і **Дж. Шумпетера**; “технотронної ери” – **З. Бжезинського**; “деїдеологізації” – **Р. Арона**; “політичної утопії” – **М. Оекшотта**; “колективної демократії” – **Ч. Бірра**; “помірного проектування

соціальних інститутів” – **К. Поппера**; “третьої хвилі” – **О. Тоффлера**; “активного суспільства” – **А. Етціоні**; “постреволюційного суспільства” – **І. Галтунга**; “трансформаційного суспільства” – **Дж. Дейтора**; “кібернетичного суспільства” – **Дж. Платта**; “постцивілізаційного суспільства” – **К. Боулдінга**; “споживчого суспільства” – **А. Гартмана і Ф. Рісмана**; – “суспільства світового села” – **М. Маклюєна**; “суспільства без меж” – **Брауна**; “суспільства рівноваги” – **Л. Мемфорда**; “консенсусної моделі суспільно-політичної системи” – **С. Хантігтона**; “планетарного суспільства” – **Хірфельда, Ж. Робена і Р. Кокса**; “нових форм широкого демократичного контролю” – **М. Харрінгтона**; “нового Левіафана” – **Р.Дж. Коллінгвуда**; “трудового суспільства”; “інформаційного суспільства” – **О. Тоффлера**; “екологічної і соціальної рівноваги”; “нового гуманізму” – **А. Печчеї**; “людської революції” – **А. Печчеї**; “постцивілізаційного суспільства” – **Р.Дарендорфа**; “суспільства неоіндустріалізму” – **П. Медоуз**; “соціальної деградації” – **Ортеги-і-Гассета**; теорії постматеріального розвитку, аксеологічні, ціннісні аспекти теорій. **А. Тойнбі** відзначає, що людство втратило принципи орієнтації в майбутньому; його очікує або самознищення, або втрата людської особистості в “тотальному” світовому режимі, або настання “нового середньовіччя”. **А. Макдональд, О. Тоффлер** – представники песимістичного напряму у футурології – пророкують глобальну катастрофу протягом найближчих 100 – 150 років (теорії колапсу); **М. Мейфорд, Ж. Еллюль, П. Гудмен** – загибель людства, поневоленого технікою.

Мета статті. Дослідити:

1. Принципи філософського передбачення.
2. Розвиток сучасного світу у вимірах глобалізації.
3. Трансформація філософії в епоху глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Пророцтва й утопії, як правило, неможливо заперечити науковими аргументами та міркуваннями, бо вони не спираються на взаємозв’язки, що підлягають перевірці. Прогнози не можуть бути перевірені за допомогою науково-теоретичних суджень, вони повністю відповідають *принципу фальсифікації* як критерію демаркації та ненауки. Це означає, що вони можуть бути як підтвержені, так і заперечені.

Наукове передбачення є *вірогідним знанням*. Рівень його достовірності залежить від низки факторів: від того, яке майбутнє підлягає передбаченню – *безпосереднє*, що охоплюється кількома десятками років, або віддалене (за

вказаними межами); від того, наскільки передбачення обґрунтоване знанням про відповідні закономірності. При цьому ненадійність прогнозу, як правило, тим більша, чим більше треба звертатися до гіпотез про закони замість самих законів; від того, наскільки передбачення є системним, наскільки воно враховує всю складність стану суспільства або окремого його компонента.

Філософію, таким чином, цікавить не лише сучасне, суще, дійсне, але й минуле і – особливо – *майбутнє, можливе*. Через це в подальшому буде посилюватися її *евристично-прогностична функція*, спрямована на виявлення перспективних тенденцій розвитку. Адже нині все актуальнішою стає проблема вільного *вибору* на всіх рівнях людської діяльності, у першу чергу морального *вибору між добром і злом*. У зв’язку з цим значно зростає роль інтуїції, особистої ініціативи та відповідальності.

Засобом переходу від незнання до знання все більшою мірою ставатиме гіпотеза, *імовірність передбачення*. Роль гіпотетичного мислення у філософії (щодо природознавства) значно вища, враховуючи *метанауковий, трансфінітний* характер її проблематики. Філософія виступає як *універсальна рефлексія пошукового людського діяння, творчої проективності, першопрохідності*.

Усі окремі здогадки, заявки філософії зіллються, швидше за все, в *єдиний методологічний концепт, у розкритий, відкритий поліваріантний роздум, універсальний гіпотетизм*. Інакше кажучи, в загальну пошуково-проективну теорію духовного пошуку, творчого людського самодійснення. Дерзання духу передбачає його моральне самообмеження, самовдосконалення, самореалізацію.

Йдучи вперед, філософія закономірно звертається водночас до своїх витоків, *зближується з мудрістю*. У давнину вона зливалася з нею, з любов’ю до неї. *Мудрість означала не лише знання, але й свідомість, самосвідомість, вміння, майстерність*: не зовнішню, запозичену інформованість, а самостійно виношене і вистражане знання про головне, основоположне. *Для того, щоб стати мудрим, слід не просто продумати, а й прожити всю повноту свого знання, переболіти досвідом*. Аристотель вбачав у мудрості головне знання.

Світова всеєдність фокусується у свободі духу. *Свобода та філософія споріднені*. Де немає свободи, там немає і філософії, але й свобода неможлива без проникнення в сутність

ПЕРСПЕКТИВИ ФІЛОСОФІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

буття. Їхньою загальною стихією, єдиним проблемно-інформаційним полем є безсмертність, цілісність Буття і переломлююча її людська духовність, надчуттєва – суттєва “задзеркальність”. Звідси їхня відстороненість і разом із тим невичерпна привабливість. Свобода – творче самоздійснення, філософія – її логіка. Свобода – внутрішній імпульс і генератор оптимізації життя. Філософія – методологічний орієнтир та обґрунтування цього процесу.

Суб'єктом філософії є людина, у всій повноті її творчого самоздійснення та морального самовизначення. Філософія народилася як вільнодумство. Філософ – це духовно вільна людина. *Із вільного вибору людиною себе як особистості, свого шляху в житті та думках починається кожна справжня філософія. Якщо філософія є квінтесенцією культури, то свобода – душа філософа.*

Із подальшим розвитком філософії ця риса стане ще більшою мірою її визначальною, атрибутивною властивістю. Необхідною умовою врятування людства є усвідомлення ним своєї відповідальності за долі світу. Однак першоджерелом і основою цієї відповідальності є людська свобода.

Майбутнє філософії – не самодостатня величина, воно залежить від перспектив розвитку суспільства загалом. Втілюючи в собі, як найважливіший структурний принцип ідею міри, духовно-морального здоров'я, вона органічно пов'язана з нормою, а не з патологією суспільного життя. Якщо є майбутнє в суспільства, то воно є й у філософії. Більше того, майбутнє людства неможливе без його глибокої самосвідомості і, таким чином, філософії, як і вона без нього. Без сумніву, це майбутнє – на шляхах об'єктивного наукового дослідження.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття відбулася глобальна революція, яка охопила всі країни й народи, являючи собою мережу найрізноманітніших економічних взаємозв'язків, яка швидко зростає. Унаслідок глобальної революції відбувається:

- поглиблення взаємозв'язків між найважливішими фінансовими центрами;
- тісна технологічна кооперація серед фірм;
- глобальні інформаційні мережі об'єднують світ в одне ціле;
- національні ринки все менше можна розглядати як критерій для сегментації ринку;
- поєднання гострої конкуренції з розширенням елементів взаємодії та співробітництва;
- інтернаціоналізація виробничих зв'язків у

високотехнологічних галузях на базі прямих іноземних інвестицій;

- формування глобальних ринків.

Глобалізацію можна розглядати як цивілізаційне зрушення, яке вже стало *соціальною реальністю*. У ній відобразилися:

- інтенсифікація трансграничних економічних, політичних, соціальних і культурних зв'язків;
- історичний період (чи історична епоха), що настала після завершення “холодної війни”;
- тріумф американської системи цінностей, що базується на комбінації неоліберальної економічної програми та програми політичної демократизації;
- технологічна революція з численними соціальними наслідками;

- нездатність національних держав самотужки подолати глобальні проблеми (демографічні, екологічні, дотримання прав людини, поширення ядерної зброї), що вимагають спільних глобальних зусиль. Сам термін “глобалізація” увійшов до міжнародного політичного та наукового лексикону в 60-і роки. Початок же історичного процесу, що, безумовно, визначив вигляд сучасного світу на початку ХХІ століття, дослідники відносять на кілька століть назад; часовий діапазон охоплює проміжок від 1500 до 1800 року.

Із кінця 60-х років ХХ століття глобалізація стає провідною тенденцією у світовому розвитку; як стверджують західні філософи, “світ вступив у фазу глобальної невизначеності”.

Глобалізацію кінця ХХ ст. визначають *два переломні періоди*:

- 1) розпад СРСР і СФРЮ;
- 2) глобальна фінансова криза 1997 – 1998 рр.

Глобалізація розглядається як визначальний фактор світового економічного життя, що обумовлює нову якість інтернаціоналізації світового господарства. *Економічна глобалізація вимагає:*

- пристосовувати свої економічні інститути до нових вимог;
- підсилювати могутність власників капіталу – інвесторів, багатонаціональних компаній і глобальних фінансових інститутів;
- органічного входження в цей незворотний процес, протистояти якому неспроможна жодна держава світу;
- віртуалізації економічних кордонів між державами;
- формування нових міжнародних механізмів нагромадження та руху капіталів.

У найбільш узагальненому розумінні “глобалізація” має на увазі “стиснення світу”, з одного боку, і швидке зростання самоусвідомлення світом самого себе, з іншого.

ПЕРСПЕКТИВИ ФІЛОСОФІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

На думку *Е. Гідденса*, глобалізація – наслідок модерності, а модерність – продукт розвитку Заходу. Під глобалізацією розуміють фундаментальну зміну світового порядку, причому національні кордони втрачають своє первісне значення внаслідок розвитку високих технологій масової культури. Глобалізація, на думку деяких західних експертів, є найбільш фундаментальним викликом, з яким зіткнулася історія останнім часом.

Глобальні проблеми в узагальненому вигляді виступають у системному взаємозв'язку. У ньому можна виділити такі основні структурні елементи:

- загроза світової термоядерної війни;
- зростаюча нерівність економічного та культурного розвитку країн, що складають “світове місто”, і країн, які складають “світове село”;
- вичерпання природних ресурсів;
- катастрофічні аномалії у сфері демографічній (у вигляді “вибуху” народжуваності в одних країнах і депопуляції в інших);
- забруднення природного середовища, яке підвело людство до риси небуття;
- вандалізація культури, яка набирає силу.

Досить важливою є проблема стихійності та нерівномірності розвитку людства. Вона здійснювала свій неоднозначний вплив і на попередніх етапах історичного розвитку. Ситуація принципово змінилася в другій половині ХХ ст., коли науково-технічна революція, підведення під сучасну цивілізацію інформаційно-комп'ютерної та технологічної баз, а також геополітичного й економічного розвитку зробили наш світ безмежно взаємозалежним. Нині не лише історичний процес у своїй тенденції, але й історична дійсність як сучасний, вже досягнутий стан цього процесу стали дійсно світовими [7].

Яку б окрему проблему із системи глобальних ми не взяли, вона не може бути розв'язана без попереднього подолання стихійності в розвитку цивілізації, без переходу до узгоджених і планованих дій у планетарному масштабі. Отже, вихід – у переході від саморегулюючої до керованої еволюції планетарного суспільства та його природного середовища.

Глибше зрозуміти сутність глобальних проблем допомагає їхня класифікація. Відповідно до неї можна розподілити їх на три великі групи.

Першу групу становлять проблеми, пов'язані з відношеннями між основними соціальними спільнотами людства, тобто між групами держав, які володіють схожими політичними, економічними та іншими інтересами: “Схід – Захід”, багаті та бідні країни тощо. Ці проблеми

слід назвати *інтерсоціальними*. До них належать проблеми забезпечення миру, встановлення справедливого міжнародного економічного порядку тощо.

Друга група об'єднує проблеми, породжені взаємодією суспільства та природи. Вони пов'язані з обмеженістю можливостей навколишнього середовища витримувати навантаження антропогенного характеру. Це такі проблеми, як забезпеченість енергією, паливом, сировинними ресурсами. До цієї ж групи належить екологічна проблема, тобто проблема охорони природи від незворотних негативних змін, а також завдання розумного освоєння світового океану і космічного простору.

Третю групу глобальних проблем складають ті, що пов'язані з системою “індивід – суспільство”. Вони безпосередньо стосуються окремої людини та залежать від здатності суспільства надати реальні можливості для розвитку особистості. Це – проблеми охорони здоров'я й освіти, питання контролю за ростом народонаселення.

У розв'язанні глобальних проблем вирішального значення набуває *єдина планетарна свідомість*, яка стихійно формується на психологічному рівні як первинне відображення нових для людства характеристик соціального буття, але вимагає більших зусиль для свого становлення на більш високому ступені усвідомлення.

Найбільш суттєві риси планетарної свідомості. Домінантою планетарної свідомості є пріоритет загальнолюдських цінностей щодо часткових (регіональних, національних). Ця закономірність обумовлена тим, що навіть сформувавши планетарну свідомість, світова спільнота продовжує залишатися розмаїтою і суперечливою. Планетарна свідомість не спроможна знищити ці об'єктивні суперечності – її завдання полягає у тому, щоб забезпечити конструктивне співробітництво всіх країн і народів у розв'язанні глобальних проблем. *Світ спочатку має бути врятованим таким, яким він є.*

Планетарна свідомість здійснює суттєву корекцію цінностей у суспільній свідомості окремих народів і країн, а також в індивідуальній свідомості особистості. Космополітична ментальність, відчуття себе громадянином світу, які раніше часто висміювалися, сьогодні перетворюються на органічний елемент політичної культури. У зв'язку з цим відбуваються принципові зрушення щодо індивідуалізму та загальності як соціокультурних цінностей, якими людина і суспільство керуються

ПЕРСПЕКТИВИ ФІЛОСОФІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

у своїй практичній діяльності. При цьому пріоритет все більше зсувається у бік планетарної загальності на протигагу пануючим віками індивідуальному егоїзму держав і народів. Інакше і бути не може: щоб урятувати світ, планетарна солідарність з факту свідомості має перетворитися на загальнолюдську практику [1].

Планетарна свідомість характеризується вищим рівнем науковості, що пов'язано з нездатністю розв'язання глобальних проблем просто за допомогою "здорового глузду", поза новітніми досягненнями природничих, технічних, гуманітарних і філософських наук. Складна система глобальних проблем може бути розв'язана лише на основі використання всього комплексу наукового знання.

В останні 5 – 10 років виникла "нова філософія глобалізації", основні ідеї якої можна підсумувати таким чином:

Глобалізація, принаймні, збігається з модернізацією в часі і, отже, триває з XVI ст. Вона охоплює процеси економічної систематизації, встановлення та розвиток міждержавних відносин, виникнення глобальної культури, глобальної свідомості. Із часом процес поглиблювався, і тепер перебуває у найбільш стрімкій фазі розвитку.

Глобалізація охоплює систематичне взаємопереплетення всіх індивідуальних соціальних зв'язків, що встановилися на планеті. У контексті суцільної глобалізації жодний окремий зв'язок або комплекс зв'язків не можуть залишатися в ізоляції, тому що кожен із них постійно зазнає впливу інших. Це здебільшого стосується територіального аспекту, позаяк географічні кордони в епоху глобалізації втрачають своє первинне значення. Глобалізація посилює уніфікацію людського суспільства.

Глобалізація пов'язана з феноменом "стиснення". Часто можна почути, що "планета стискається", а "відстані зникають". Однак це слід розуміти феноменологічно, а не буквально. Глобалізація має на увазі феноменологічне елімінування простору та генералізацію часу [6].

Феноменологія глобалізації рефлексивна. Жителі планети усвідомлено орієнтуються у своєму повсякденному житті на світові тенденції розвитку.

Глобалізація означає кінець універсалізму та партикуляризму. Більш рання фаза (неприскореної глобалізації) визначалася існуванням відмінностей між одними сферами, де використовувалися загальні раціональні норми, та іншими, де головна роль належала специфічним міжособистісним взаєминам та індивідуальним якостям особистості.

Глобалізація стискає простір і час, вони нібито зникають: кожна людина як учасник певних зовнішніх стосунків є одночасно і собою, і уособленням усього людського роду.

Глобалізація – це складний процес, що поєднує в собі інтерпретацію тотожності та відмінностей *універсалізму й партикуляризму*. Сучасна глобалізація задає глобальні рамки, в яких цивілізації, регіони, національні держави, корінні народи, позбавлені державності, конституують свою історію й ідентичність. Захист місцевих традицій та особливостей також є *глобальним феноменом*.

Формування інформаційної економіки, всесвітнє використання інформаційних технологій звільнять індустріальний виробничий потенціал цивілізації. Розумова праця замінить фізичні зусилля у більшості секторів економіки. Однак доля цього багатства, що дістається індивідам, залежатиме від їх доступу до освіти, а суспільства загалом – від його соціальної організації, політичної системи і політичних інститутів.

Глобальна економіка в XXI ст. розширюватиметься, використовуючи збільшення сили телекомунікацій та обробки інформації. Вона проникне увсі країни, на всі території, в усі культури, комунікаційні потоки і фінансові мережі, постійно прогледуючи планету в пошуках нових можливостей здобуття прибутку. Проте вона буде робити це вибірково, з'єднуючи ефективні сегменти й уникаючи виробництв, які вже вичерпали свій потенціал або не становлять інтересу в певний момент. Планета сегментується на рельєфно відмінні простори, визначені різними часовими режимами. Найбільш характерною реакцією на ці процеси є вибух фундаменталістських рухів, які беруть Коран, Біблію або інший священний текст для інтерпретації та використання його як прапора свого відчаю та зброї свого гніву. Різні фундаменталізми будуть надавати безкомпромісний виклик однобічному пануванню інформаційного глобального співтовариства. їхній потенційний доступ до зброї масового знищення кидає гігантську тінь на оптимістичні перспективи інформаційної епохи.

Глобальна геополітика також буде регулюватися принципом різнобічності, коли міжнародні інститути стануть відігравати все зростаючу роль в управлінні різного роду конфліктами. Все більшого домінування набуде фундаментальна суперечність між багатогранністю процесу прийняття рішень та однобічністю військового здійснення цих рішень. Держава не зникне. Вона просто понизиться в статусі: множитиметься у формі місцевих і регіональних рядів, які

ПЕРСПЕКТИВИ ФІЛОСОФІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

покривають світ мозаїкою своїх проектів, створюють свої електорати та ведуть переговори з національними урядами, мультинаціональними корпораціями та міжнародними агенціями. *Ера глобалізації економіки є також ерою локалізації політики.* Те, чого не вистачає місцевим і регіональним урядам у владі та ресурсах, вони відтворюють гнучкістю та різнобічною діяльністю.

Щодо людей, то вони будуть все більше і більше віддалені від коридорів влади та розчаровані в інститутах громадянського суспільства. Усе більше люди будуть *індивідуалізуватися* у своїй праці та житті, конструюючи власний смисл на основі свого досвіду і, якщо вони щасливі, реконструюють свою сім'ю в цьому бурхливому океані невідомих течій і неконтрольованих зв'язків. У випадку колективних загроз вони будуть будувати загальні сховища, звідки пророки зможуть проголошувати пришествя нових богів [9].

XXI ст. буде тяжким, бо в ньому – багато невідомого для досвіду людства. Воно не принесе більшості населення полегшення, але це буде століття законотворчого ходу історичного прогресу.

Методологічна недостатність філософського знання щодо реалій розвитку сучасного світу породжує думки про кризу сучасної філософії, тим більше що в значній частині філософів це досі домінує точка зору про існуючий та оформлений образ “кращої” філософії, а тому втрата філософією її універсальності, квазіфілософської методології, як вони вважають, головна причина її кризи. Йдеться про те, що в середині XX ст. філософія на Заході (а нині це розповсюдилося і на вітчизняну філософську думку) відраїстається від того, що складало основу її буття в епоху класики, тобто від того, щоб бути теоретично вираженим світоглядом (осмисленням світу).

У філософії її основним та фундаментальним розділом завжди була онтологія, тобто вчення про буття. Природу, суспільство та саму людину вона розглядала, перш за все, в її (людині) належності до буття. Осмислення стосунків людини та світу – це була прерогатива філософського знання, тому що жодна наука взагалі цим не займалася. Усі науки мали конкретний зміст та розглядали окремі аспекти буття природи, буття суспільства, буття людини, але цілісне розуміння буття як зв'язок світу і людини давала того часу лише філософія. Крім неї, цим питанням тоді займалося мистецтво, яке говорило про це своєю образною мовою, а філософія – мовою теоретичного дискурсу.

Сутність проблеми – в трансформації філософського знання. Сучасна світова практика повинна дзеркально відображатися у відповідних світоглядних і методологічних парадигмах новітньої філософії. У межах цих парадигм моністичним поглядам і доктринам, методологічному абсолютизму повинні протиставлятися теорії плюралістичної орієнтації сучасної філософії. Вона повинна стати теоретичною моделлю нашого багатомірного світу, яка має бути виражена в логіці основних понять сучасної філософії.

Центральним пунктом перетворень у логіці сучасної філософії постає переосмислення стійких класичних уявлень про сутність речей і знань. Звісно, існує багато речей, щодо яких такі уявлення залишаються справедливими. Однак вже нині можна зробити висновок, що, починаючи з визначеного рівня їхньої зрілості та розвитку, відбувається глибока перебудова цих уявлень, які відкривають початок нової логіки сучасної філософії. Її предметом є поліфундаментальний багатомірний світ.

Картина багатомірного світу – це не повернення до класичного плюралізму, як це нерідко уявляють. У такому випадку може здаватися, що для цієї картини та відповідної їй логіки сучасної філософії просто не виявляється логічного простору: або монізм (моноцентристське сприйняття), або плюралізм (чи дуалізм), третього не дано. Однак це не так, воно існує в особливому, логічному вимірі філософії, яке ще не досліджене.

У сучасній філософії, починаючи з *К'єркегора* в XIX ст., рух у цьому напрямі йшов у бік визнання неможливості, неправомірності, неприпустимості для людини осмислення світу. Відбувалося роздроблення філософії, перетворення її на теоретичні, а чим далі, тим все менш теоретичні, судження з приводу різних, цілком власних проблем: особистих проблем самого людського буття.

Нині філософія обслуговує лише саму себе і займається тільки проясненням себе самої, реалізуючи таким чином думку Гегеля про те, що єдине заняття світового духу – це реалізація прагнення до абсолютного пізнання у філософській формі – лише заради цього філософського самопізнання дух творить природу, людину та історію. Із огляду на це філософія перестає бути культурою, вона повністю вичерпала свій світоглядний потенціал, перетворилася на чисту теорію, важливість якої визначається згідно з правилами та умовами, які виникли в середині її

самої, – у той же час як цінність філософії в силі її безпосереднього впливу на свідомість і життя більшості людей.

Оскільки світоглядний ефект сучасної філософії виявився замалим, то вона не може подолати інерцію минулого світогляду, і як наслідок, її сучасне становище не знаходить свого актуального вираження у світі ідей.

Щоб розібратися в сутності сучасного філософського знання, підтвердити або заперечити думку про кризу сучасної філософії, слід відповісти на досить традиційне питання: *що є об'єктом і предметом сучасної філософа* (тобто де “починається” і де “закінчується” філософія у системі сучасних знань).

Об'єктне та предметне самовизначення філософії – проблема, яка виникла з появою самої філософа й існує нині. При цьому, якщо раніше дискретний характер філософії й існуючих у той час знань робив відповідь на це питання досить ясною і зрозумілою (все знання у нерозчленованому вигляді знаходилося усередині самої філософії), то з розвитком природничого та гуманітарного знання і, зрештою диференціацією, ускладненням самого філософського знання, – відповідь на це питання стає вже не настільки очевидною.

Визначення предмета й об'єкта філософського знання – це різноманітність думок: *від суб'єктивної абсолютної рефлексивності індивідуальної людської свідомості, від абсолютної суб'єктивності світосприйняття та світовідчуття, від свідомості, яка рефлексує в саму себе, до найбільш загальних законів буття – природи, суспільства та мислення (проблеми “людина – світ”).* Розвиток знання, у тому числі філософського, зумовив те, що нині межі предмета та об'єкта у філософії досить умовні та рухливі.

Еволюція філософії відбувалася на основі дії двох взаємопов'язаних тенденцій.

Перша тенденція – це диференціація філософського знання (онтологія, гносеологія, етика, логіка тощо), і на цій основі виникнення “чистого” філософського знання у вигляді певного способу філософствування.

Друга тенденція – інтеграція філософського знання з науковим знанням загалом. Із розвитком наукового знання (філософія Нового часу, а потім позитивізм) філософія все глибше спиралася на розвиток об'єкта самої науки (різноманітних природничих і гуманітарних наук), узагальнюючи їхні результати. *У взаємодії цих двох тенденцій і формувалася логіка розвитку предметності філософії.*

Важливо докладніше розглянути зміст та еволюцію цих двох тенденцій, саму логіку розвитку предметності. Спочатку філософія формується як уявлення людини про будову світу, космосу, природи – через ці уявлення твориться власна позиція людини. Уявлення про світ природи та світ людини закладає основи для спеціальної пізнавальної діяльності, а потім і науки. У цих умовах філософія змушена звужити предмет своїх роздумів і сконцентрувати зусилля на характеристиці основних відносин – відносин між людиною та світом. Водночас швидкий ріст наукового знання призводить до того, що охопити та змодельовати його розвиток загальною логікою та методологією лише філософії стає неможливо (тим більше, що в цей час виникають глибокі суперечності серед філософів щодо доцільності методологічної функції філософії та її загальнонагального змісту). Оскільки пояснити весь зміст науки стає неможливим, то з другої половини XIX ст. сфера контактів філософії та науки зміщується до методології наукового пізнання, але і тут через деякий час стає зрозумілим, що сфера впливу філософії швидко звужується. До того ж з'ясовується, що методологія наукового пізнання – це вже не класична філософія.

Оскільки сфера та межі об'єктивного знання постійно розвивалися та розширювалися, філософія звертається до *проблем людської суб'єктивності.* Нині лише тут і можливий розвиток і приріст філософського знання. Отже, межі власне філософського знання в процесі розвитку науки значно звужилися. Нині філософське знання – це онтологія, частково феноменологія і почасти гносеологія (хоча це досить суперечливо), а щодо філософської антропології або філософії соціуму й соціального – це вже інтегроване (“змішане”) філософське знання (воно має свій предмет, відмінний від філософії). Цей же процес відбувається в інших видах “змішаного” філософського знання (естетика – мистецтво, логіка – логістика, етика – мораль тощо) – крізь сфери філософської методології щодо інтегрованого знання, яке постійно розширюється, або звужується.

Це зумовило те, що нині предметом (об'єктом) філософа є сама філософія. Вона обслуговує саму себе, займається лише проясненням себе самої, звернена всередину, зосереджена на сенсі та типах самого процесу філософствування.

Важливо, що такій філософії не властивий розвиток. Хіба ми можемо стверджувати, що в самому процесі філософствування ми пішли далі від Платона або Гегеля? Ми пішли далі вперед

ПЕРСПЕКТИВИ ФІЛОСОФІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

лише в тому, що стосується самого матеріалу наукового пізнання, яким вони у свій час користувалися. У самому ж філософстві ми тільки наближаємося до них. Із огляду на це, якщо вже й говорити про кризу філософії, то слід говорити про кризу певного типу філософствування.

І ще один момент, пов'язаний із філософствуванням. *Для людини, яка вірить у науку, найгіршим є те, що сучасна філософія не має загально визначених результатів (того, чим може володіти більшість людей).* У сучасній науці постійно розширюється сфера визначених, загальноприйнятих знань, а те, що стає вже загальноприйнятим знанням, не є філософією, а належить до конкретної сфери знань.

Водночас із першою розвивалась і друга тенденція – *розширювався об'єкт і предмет прикладної (змішаної) філософії, тобто філософія та інші науки постійно зближувалися.* Усе більше збіжності виявлялося в їхньому розвитку. Однак, цей процес розвивається не в тому розумінні, що об'єкт (предмет) філософії та інших наук збігається повністю, філософія займається не об'єктами, а знаннями, отриманими внаслідок вивчення цих об'єктів спеціальними науками, вона використовує ці знання для розробки різноманітних форм людської самореалізації у конкретних соціокультурних системах. Спираючись на цей процес, тільки і можна говорити про приріст та розширення філософських знань. *Однак філософія взаємодіє не лише з наукою. Вона використовує матеріал для характеристики суттєво важливих питань у буденній свідомості та поведінці людей, у суперечностях і суттєвостях розвитку економіки, техніки, в образах релігії та міфології.* ХХ ст. робить очевидною думку про те, що “чиста” філософія, яка розв'язує в загальному вигляді проблеми людського буття, неможлива. *Нині філософський аналіз людського буття пов'язаний із розглядом конкретних завдань екології, семіотики, культурології, з поясненням конкретних ситуацій повсякденного життя.* У філософській системі кожного сучасного мислителя є проблеми життєдіяльності індивіда, умов і передумов його самореалізації, системи цінностей, необхідних для його орієнтації в конкретному світі.

Лише у взаємозв'язку з конкретним сучасним науковим знанням розширюються такі сфери філософії, як *філософія сучасної економіки та*

ринку, філософія сучасної науки і техніки, екофілософія, філософія культури, мови, мистецтва, філософії в історії тощо. Лише у взаємодії з усією системою сучасного наукового знання філософія визначає *смисложиттєві ціннісні орієнтації людини в сучасному світі.*

Висновки. На основі цього відбувається концептуалізація сучасного філософського знання:

- зростаюча диференціація сучасного філософського знання, виникнення “чистої філософії”, яка звернена та зосереджена на собі самій, на сенсі та типах самого філософствування. Цей процес розвивається на основі швидкої еволюції самої “мови” філософії;

- постійне оновлення предмета (об'єкта) та змісту філософського знання, кордони якого нині достатньо умовні;

- поглиблення внутрішнього взаємозв'язку між різними галузями філософського знання, між філософією та всією наукою загалом, виникнення “прикладної” філософії, яка займається антропологією, любов'ю, смертю, тілом, духом, технікою, наукою, політикою, справедливістю, історією тощо; це синтез філософії та науки, на рубежах якого виникають нові знання;

- актуалізується дослідження людської свідомості та пізнання у найрізноманітніших напрямках аналізу. Постнекласична парадигма вводить в аналіз рефлексію, яка заміщує раціональність, розум, переключена на індивіда, спрямована на розкріпачення людської сутності та структуру несвідомого.

Буття розуміється як сукупність можливостей його реалізації, а суб'єкт керується феноменами бажання;

- сучасна філософія – це з'ясування сенсу індивідуального буття людини, це розкриття унікально-неповторної, особистісної, екзистуючої сутності індивіда, який переживає загальноприйняті цінності через свої особливості та форми сприйняття;

- сучасна філософія плюралістична – це наслідок кризи раціональності, культури, це підсумок вичерпності природно-наукової картини світу і застарілості деяких принципів пізнання та класичних пізнавальних теорій. Через це найважливішим у сучасній філософії є перехід від монометодології, від абсолютного й універсального філософського методу до системи методологій, до плюралістичної та багатовимірної філософської методології. Зміст цього процесу полягає у визнанні відносності будь-якого філософського методу, що впливає з самої багатозмістовної мінливої дійсності та є відображенням плюралістичного й процесуального характеру

